

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін

ДИПЛОМНА РОБОТА
бакалавра

з теми: «УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ РОСІЙСЬКОЇ
ІМПЕРІЇ ПЕРШОГО ТА ДРУГОГО СКЛИКАННЯ»

Виконала: студентка 4 курсу групи
Istp1B19
Спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)
Воловчук Ольга Вікторівна

Керівник:
Глушковецький А.Л.,
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	6
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НАВКОЛО ВИБОРІВ ДО ПЕРШОЇ ДУМИ ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У НІЙ	13
2.1. Політична ситуація в Російській імперії напередодні запровадження першої Державної Думи	13
2.2. Українське національне питання у Державній Думі першого скликання ...	20
РОЗДІЛ 3. УМОВИ ВИБОРІВ ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ ДРУГОГО СКЛИКАННЯ	32
3.1. Політична ситуація та умови виборів до Державної Думи другого скликання	32
3.2. Українське питання у Державній Думі другого скликання.....	36
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	49
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

У XIX ст. європейські держави сколихнули національні рухи. Нове поняття нації почало входити у життя пригнічених народів і було тісно пов'язане з поняттями політичного самовизначення, автономії, кінцевою метою якого було створення “національної держави”. Ці події не могли не відгукнутися у такій багатонаціональній державі, як Російська імперія. Як наслідок, у кінці XIX – на початку XX ст., російський уряд зіткнувся з проблемою врегулювання національних відносин. Серед них чільне місце посідало українське питання.

Українці, які були поділені між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською, утворювали одну з найбільш чисельних етнічних груп у Європі, що не мала своєї державності. Політика російського уряду, започаткована ще з часів приєднання України до Росії, була направлена на поступове згладжування національних відмінностей між російським та українським народами. Останній поступово втрачав свій автономний устрій і з часом вже не сприймався російським суспільством як окрема нація.

Поразка Росії у війні з Японією розвінчала міф про могутність царизму. Початок першої російської революції викликав піднесення українського національного руху. Вимоги його представників загалом зводилися до зрівняння усіх національностей у правах, освіта на рідній мові та вирішення особливо болючого для українських селян аграрного питання.

Намагання привернути увагу російського царизму до українського питання спостерігалось під час революційних подій 1905-1907 рр., а особливо під час роботи українських представників у Державній Думі першого та другого скликань.

Не дивлячись на те що, ряд наукових досліджень, присвячений даній проблематиці, розкривають окремі аспекти проблеми, в сучасній історичній науці відсутня картина повного та об'ємного розкриття українського питання в

Росії протягом 1905-1907 рр., особливо під час роботи Державної Думи першого та другого скликань.

Об'єктом дослідження є Державна Дума, як інститут народного представництва та Українські парламентські громади які були утворені у першому та другому російських парламентах.

Предметом дослідження стала постановка українського національного питання у Державній Думі першого та другого скликань.

Хронологічні межі роботи обумовлені терміном діяльності російського парламенту перших двох скликань: першої Державної Думи (27 квітня 1906 р. – 8 липня 1906 р.) та другої Державної Думи (20 лютого 1907 р. – 2 червня 1907 р.). З метою характеристики національних вимог українського народу у Російській імперії напередодні запровадження парламентаризму та висвітлення політичних умов виборчого процесу ми допускаємо вихід за вказані межі.

Географічні межі бакалаврської охоплюють територію українських земель, які станом на 1906 р. перебували у складі Російської імперії. Однак, для з'ясування діяльності депутатів від українських губерній та міст у Державних Думах та Українських парламентських громадах ми допускаємо вихід за вказані межі.

Метою дослідження є узагальнення з наукової точки зору діяльності українських представників щодо постановки українського національного питання у Державній Думі першого та другого скликань.

Для реалізації цієї мети ми маємо вирішити такі **наукові завдання**:

- ✓ встановити та проаналізувати українські національні вимоги напередодні скликання першої Державної Думи;
- ✓ висвітлити українське національне питання через призму діяльності представників від українських губерній та міст у Державній Думі першого та другого скликань;

- ✓ охарактеризувати процес формування, склад та особливості роботи Українських парламентських громад у Державній Думі першого та другого скликань;
- ✓ визначити історичне значення роботи українських депутатів на подальшу національно-визвольну боротьбу українського народу.

Методологічною основою бакалаврської роботи є принцип об'єктивності, історизму. При написанні роботи автор використовував загальнонаукові **методи:** порівняльно-історичний та проблемно-хронологічний.

Практичне значення роботи полягає у тому, що її можна використовувати в школах під час уроків з історії України, написання курсових робіт, рефератів та повідомлень з означеної тематики.

Структура роботи. Бакалаврська складається із вступу, трьох розділів (другий та третій поділяються на два підрозділи), висновків, списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

До першої Державної Думи прогресивних українців, налаштованих на вирішення українського національного питання, потрапило набагато. Українська інтелігенція, яка у Петербурзі працювала над популяризацією української справи, допомогла організувати українських депутатів в Українську парламентську громаду. Не дивлячись на те, що це була не окрема фракція, їм вдалося звернути увагу парламентарів на національне гноблення українського народу. УПГ налагодила випуск періодичного видання, розробила низку законів з національного питання, які на жаль не були представлені на загальний розгляд, тісно співпрацювала з виборцями.

Утворення української думської фракції значною мірою сприяло оформленню національного руху в легальних конституційних рамках. Інтелігенція яка стояла на ліберальних політичних позиціях, дістала можливість вести відкриту політичну діяльність в межах закону, набираючись політичного досвіду боротьби. Думська фракція стала також місцем пропаганди національно-визвольних ідей серед депутатів-селян з України, а також через них і серед селян-виборців. Значення цього важко переоцінити, якщо взяти до уваги велику відчуженість селянства від міської інтелігенції, тим більше від еліти, яка була основним акумулятором новітньої національної свідомості та ідеології. Нарешті, думська українська фракція видала часопис “Украинский вестник”, який знайомив російську громадськість з українським питанням, і взагалі всілякими засобами пропагувала його серед петербурзької інтелігенції.

Таким чином діяльність Української парламентської громади в першій Державній Думі не дивлячись на короткочасність їх роботи, відіграла важливу роль в згуртуванні депутатів з України, незалежно від їх партійної приналежності, узгодженні думських законопроектів з українськими потребами, підготовці нових законів, які б забезпечували культурний розвиток

більш як 35-мільйонного українського народу, а також роз'яснення і пропаганди українських вимог у всій Російській імперії.

Друга Державна Дума, у зв'язку з приходом до неї представників правих та соціалістичних партій, кадетів, які під час першої сесії були досить бездіяльними у вирішенні національного питання, змальовувала неросійським представникам безперспективність цієї справи. Однак саме це сприяло їхній згуртованості. Українські депутати переглянули тактику своїх попередників у парламенті і зорганізувалися як окрема фракція, що дало поштовх до виступів з думської трибуни від імені українців, як окремої нації, а не як частини великого російського народу.

Національно-визвольних рух 1905-1907 рр. зміцнив свої позиції у Російській імперії, пройшовши шлях від громадської роботи до політичної боротьби. Українським депутатам загалом вдалося гідно представити свої національні вимоги у парламенті, хоча і з різними підходами їх вирішення. Українські інтелігенти були свідомі щодо вирішення українського національного питання, однак політична розрізненість та обмеженість українських селян у цьому питанні не давали можливості лідерам УПГ відкрито вимагати автономного устрою для України.

Все ж підсумовуючи викладене можна сказати, що участь українців у парламентському процесі в Російській імперії, навіть зважаючи на його обмеженість та недолугість, об'єктивно пішла на користь українському визвольному рухові.

Крім елементарного засвідчення самого факту свого існування на етнічній та політичній арені Російської імперії, висунення національних вимог парламентські виборчі кампанії і робота в Державних Думах сприяли консолідації нації, давали політично активній її частині необхідний досвід для майбутньої державотворчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Стенографічні звіти Державної Думи, матеріали преси

1. Бич Л. Революція і органи самоуправи // Вільна Україна. 1906. №1. С.118-122.
2. Винницкая газета. 1906. №.22. 22 октября.
3. Винницкая газета. 1906. №.23. 26 октября.
4. Государственная Дума. Второй созыв. Стенографические отчеты 1907 год. Сессия 2-я. Т.1: Заседание 1-30 (с 20 февраля по 30 апреля). СПб., 1907. 2344 с.
5. Государственная Дума. Второй созыв. Стенографические отчеты 1907 год. Сессия 2-я. Т.2: Заседание 31-53 (с 1 мая по 2 июня). СПб., 1907. 1610 с.
6. Государственная Дума. Стенографические отчеты 1906 год. Сессия 1-я. Т.1: Заседание 1-18 (с 27 апреля по 30 мая). СПб., 1906. 866 с.
7. Государственная Дума. Стенографические отчеты 1906 год. Сессия 1-я. Т.2: Заседание 19-38 (с 1 июня по 4 июля). СПб., 1906. 2013 с.
8. Грушевский М. Наши требования // Украинский Вестник. 1906. №5.
9. Грушевський М. Нова Дума і Українці // Рада. 15 лютого 1907.
10. Калинин Ф.И. Государственная Дума в России. Сборник документов и материалов. Москва: Госюриздат, 1957. 646 с.
11. Матушевський Ф. Українська громада у другій Державній Думі // Літературно-науковий вісник. 1907. Т.39. Кн.VII. С.79-99.
12. Перші збори українського парламентського клубу // Громадська Думка. 5 травня 1906.
13. Піснячевський В. В Державній Думі // Рада. 10 березня 1907.
14. Подольские Губернские Ведомости. 1906. №.89. 11 листопада.
15. Подольские Губернские Ведомости. 1906. №.99. 16 декабря.

16. Спутник избирателя на 1906 год. Освободительное движение и современные его формы. Справочная книга для желающих ориентироваться в современном общественном движении. СПб.: Изд-во И.И. Ефрона, 1906. 326с.
17. Телеграми колишніх київських послів у Державну Думу // Рада. 22 лютого 1907.
18. Украинские депутаты в Государственной Думе // Украинский вестник. 9 июля 1906. №8. С.629-641.
19. Українська Думська Громада про народну освіту // Рідна справа Думські Вісті. 20 травня 1907.
20. Чи знову одурять? // Рада. 14 лютого 1907.
21. Шемет В. Украинская парламентская фракция // Украинский Вестник. 1906. № 2.

Мемуари

22. Извольский А.П. Воспоминания: Пер. с англ. 2-е изд. Москва: Международные отношения, 1989. 192с.
23. Милюков П.Н. Воспоминания. Москва: Изд. политической литературы, 1991. 528с.

Наукова література

24. Білокінь О.І. Українське питання в Державній Думі Російської імперії (1906-1917 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Харків, 2001. 20 с.
25. Білоус А.О. Діяльність Конституційно-демократичної партії в Україні під час першої російської революції (1905-1907рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: Київський університет імені Тараса Шевченка. Київ, 1993. 32 с.
26. Бородин Н. Государственная Дума в цифрах. СПб.: Изд-во Общественной пользы, 1906. 72с.
27. Бурда І. О. Національне питання в Росії 1905-1907 рр. (на матеріалах Державної Думи першого та другого скликань): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 «Всесвітня історія». Київ, 2004. 17 с.

28. Глушковецький А.Л. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2010. 400 с.

29. Глушковецький А.Л. Депутат II Державної Думи від Подільської губернії А.У. Гриневич. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: вип. 14, у 3 т. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. Т.1. С.11-13.

30. Глушковецький А.Л. Депутат-священник II Державної Думи Російської імперії А.У. Гриневич. Музейна справа на Поділлі: історія і сучасність: зб. наук. пр. за підсумками науково-практичної конференції., м. Кам'янець-Подільський, 15 травня 2015 р. / [редкол.: В.С. Травінський (голова), Л.В. Баженов, О.М. Завальнюк та ін.]. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2015. С.223-226.

31. Глушковецький А.Л. Листи виборців до депутатів-подолян II Державної Думи як історичне джерело (за матеріалами газети «Рідна справа. Вісти з Думи»). Сторінки історії Української революції та більшовицьких репресій на Поділлі (1917-1930-ті рр.): зб. наук. пр. редкол.: О.О. Заремба (гол.) Л.В. Баженов, В.А. Дубінський та ін. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2018. С.6-15.

32. Глушковецький А.Л. Участь депутатів від Подільської губернії у роботі Української думської громади II Державної Думи Російської імперії Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / ред. кол.: В.С. Степанков (відп. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. Вип.5: На пошану професора М.Б. Петрова. С.95-104.

33. Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX початку XX століття. Київ: "Смолоскип", 1996. 123с.
34. Грушевський М. З біжучої хвилі. Статі й замітки на теми дня 1905-06р. Київ, 1906. 126с.
35. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: нариси політичної історії. Київ: Либідь, 1993. 288с.
36. Демуз І.О. Українське питання в Російській імперії на початку XX ст. Історіографія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец.: 07.00.06 «історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Черкаси, 2008. 20 с.
37. Дереківський Г.М., Емец В.А., Іванова Н.А., Колесниченко Д.А. Революція 1905-1907 гг. в России. Москва: Мысль, 1975. 431с.
38. Доморослий В. Українська громада у II Державній Думі. Віче. 1998. №4(73). С.130-134.
39. Доморослий В.І. Діяльність Української парламентської громади в I та II Державних Думах (1906-1907рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: Київ, 1994. 25с.
40. Доморослий В. Діяльність української парламентської громади щодо виборення політичних прав і свобод у II Державній думі Росії (1907 р.). Етнічна історія народів Європи. 2017. Вип. 51. С. 53–58.
41. Дорошенко Д. Нарис історії України.: В 2 т. К.: Глобус, 1992. Т.ІІ. 349с.
42. Дорошенко Д. Україна в 1906 році // Україна. 1907. січень. С.1-29.
43. Древаль Ю. Д. Українське питання у Державній Думі Російської імперії початку XX ст. Вісник університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 9. С. 198-204.

44. Зорин В.Ю., Аманжолова Д.А., Кулешов С.В. Национальный вопрос в Государственных Думах России: опыт законотворчества. Москва: “Русский мир”, 1999. 520с.
45. История СССР. XIX-начало XX века / Под. ред. И.А. Федосова. Москва: Высшая школа, 1987. 542с.
46. Історія Української РСР. / Під ред. Ф.Є. Лося Т.4. Київ, 1978. 650 с.
47. Каппелер А. Росія як полі етнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад / перекл. з німецької Х. Назаркевич, наук. ред. М. Крикун. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. 360с.
48. Киян М.Ш. Депутати від українських губерній та міст у Державній думі Російської імперії першого та другого скликань (1906 1907): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Харків, 1998. 19 с.
49. Коник О. О. Депутати Державної думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України (1906–1917 рр.) : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2013. 454 с.
50. Коник О.О. Депутат Державної Думи від Подільської губернії Іван Заболотний. Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам’янець-Подільський, 1995. С.221-223.
51. Коник О.О. Селянські депутати з України в Державних Думах Російської імперії. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX початок XX ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. Ч.2. С.445-470.
52. Коник О.О. Селянські депутати з України в I і II Думах Російської імперії. Український історичний журнал. 1995. №1. С.58-66.
53. Лавров Ю.П. Виникнення і діяльність українських політичних партій (кінець XIX початок XX ст.). Історія України. 1999. №21-24. червень.

54. Лавров Ю.П. Виникнення і діяльність українських політичних партій. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX початок XX ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. С.248-444.
55. Лещенко М.Н. Українське село в революції 1905-1907рр. Київ: Наукова думка, 1977. 360с.
56. Лось Ф.С. Революція 1905-1907 років на Україні. Київ: Видавництво АН УРСР, 1955. 404с.
57. Милько В. Українське представництво в Державній думі Російської імперії (1906 1917) / Відп. ред. О. П. Реєнт. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2016. 396 с.
58. Нариси історії СРСР: Перша російська буржуазно-демократична революція 1905-1907 рр. / За редакцією Г.М. Панкратової, Г.Д. Костомарова. Київ: Радянська школа, 1957. 316с.
59. Сидельников С.М. Образование и деятельность первой Государственной Думы. Москва: Издание Московского университета, 1962. 382с.
60. Смирнов А.Ф. Государственная Дума Российской Империи 1906-1917гг.: Историко-правовой очерк. Москва: Книга и бизнес, 1998. 624с.
61. Тишкевич О.В. I IV Державні Думи та українська справа (на матеріалах газет київського генерал-губернаторства 1907 1914 рр.). Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія історичні науки. Том 30 (69) № 3. С. 42-47.
62. Українці в Державній Думі Російської імперії. Проблеми історії України XIX початку XX ст.: Зб. наук. пр. 2009. Вип. 16. С. 318-335.
63. Француз А. Й. Баликіна Л. І. Ідеї та практика парламентаризму в працях російських юристів початку XX століття. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2013. Вип. 1. С. 115-124.

64. Швидкий В.П. Олександр Лотоцький: учений, громадський діяч, політик (1890-1930-ті рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. 366с.

65. Щур С. А. Українські депутати I Державної Думи і політичний радикалізм у Російській імперії. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки. 2015. Вип. 8. С. 262-269.